Turkish Studies *Comparative Religious Studies*

Volume 14 Issue 2, 2019, p. 199-2018
DOI: 10.29228/TurkishStudies.22786
ISSN: 2667-5641
Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 01.03.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.06.2019

📅 *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (13.03.2019)-Referee 2 (13.03.2019)- Referee 3 (17.03.2019)

This article was checked by iThenticate.

İBN ZEYDÛN'UN ŞİİRLERİNDE VELLÂDE İMAJİ

*Mehmet Ali Kılav ARAZ**

ÖZ

Endülüs edebiyatı, Arap edebiyat tarihinin en önemli dönemlerinden birini oluşturur. Bu dönemin öne çıkan şairlerinden biri de İbn Zeydûn'dur. İbn Zeydûn, çağının sanat ve edebiyat alanındaki parlak isimlerinden biridir. Şiirlerinde ilham kaynağı olarak gördüğü kişi ise Vellâde bint el-Müstekfi'dir. Vellâde imajı İbn Zeydûn'un birçok şiirinde işlenmiştir.

Vellâde'nin babası Emevî hanedanının halefidir. Vellâde ise Cordoba'daki en güzel kadınlardan biri ve yetenekli bir şairdir. Her zaman o, şairlere ve yazarlara karşı açık fikirlidir. Meclisinde edebiyatçı yazarlar, şairler, sanatçılar ve âlimler toplanırdı. İbn Zeydûn da bu meclisin düzenli katılımcılarından biridir. İbn Zeydûn Vellâde'nin güzelliğinden etkilenmiş ve ona âşık olmuştur. Vellâde İbn Zeydûn ile ilgilenmeye başladığında bu ilişki karşılıklı hale gelmiştir. Sevgi ve sadakatin egemen olduğu dönemde sık sık Vellâde'nin saray ve bahçelerinde buluşmuş ve aşk şiirleri okumuşlardır. Gazel türüne güzel bir örnek olarak İbn Zeydûn ve Vellâde ince duygularla dolu şiirler kaleme almışlardır.

Bu makalede, Vellâde'nin yer aldığı veya isminin geçtiği şiirler, ihtiva ettiği edebî özellikleri itibarıyla incelenmiştir. Öncelikle İbn Zeydûn ve Vellâde arasındaki ilişkinin özellikleri, bu ilişkinin hangi aşamalardan geçtiği açıklanmış; ikinci olarak İbn Zeydûn'un Vellâde'yi nasıl tasvir ettiğine ve Vellâde'nin kişilik özelliklerine değinilmiş ve son olarak beyitlerden verilen örneklerle Vellâde'nin tasvir edildiği şiirlerin üslup özellikleri ve Vellâde imajı değerlendirilerek sonuç bölümünde ulaşılan sonuçlar belirtilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Dini İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, E-posta: mehmetali.kilavaraz@asbu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Endülüs edebiyatı, şiir, Vellâde, İbn Zeydûn, imaj

WALADAH'S IMAGE IN THE POETRY OF IBN ZAIDOUN

ABSTRACT

Andalusian literature is one of the most important periods of Arabic literature history. One of the most prominent poets of this period is Ibn Zaidoun. Ibn Zaidoun is one of the bright names of his age in the field of art and literature. In his poems, the person he sees as a source of inspiration is Walladah bent Al Mostakfi. The image of Walladah was written in many poems of Ibn Zaidoun. Her father was the successor of the Umayyad dynasty. Walladah is one of the most beautiful women in Cordoba and a talented poet. She is always open-minded to poets and writers. In the assembly, writers, poets, artists and scholars were gathered. Ibn Zaidoun is one of the regular participants of this assembly. Ibn Zaidoun was influenced by the beauty of Walladah and fell in love with her. When Walladah became interested in Ibn Zaydoun, this relationship became mutual. During the period of love and loyalty, they often met in the palaces and gardens of Walladah and read love poems. As a good example of the genre of Ghazal, Ibn Zaidoun and Walladah wrote poems filled with fine emotions.

In this article, the literary features of the poems in which the name "Walladah" is mentioned are examined. At first, the characteristics of the relationship between Ibn Zaidoun and Walladah, the stages of the relationship between them are explained, secondly, Ibn Zaidoun's depiction of Walladah and the personality characteristics of her are also examined. Finally, the stylistic features of the poems in which Walladah was depicted with the examples given by the couplets and the results obtained in the conclusion section were evaluated.

STRUCTURED ABSTRACT

Andalusian literature is one of the most important periods of Arab literature history. One of the most prominent poets of this period is Ibn Zaidoun. Ibn Zaidoun is one of the bright names of his age in the field of art and literature. In his poems, the person he sees as a source of inspiration is Walladah bent Al Mostakfi. The image of Walladah was written in many poems of Ibn Zaidoun.

His full name is Abu Waled Ahmad b. Abdullah b. Ahmad b. Ghaleb b. Zaidoun al-Mahzoumi al-Andalousi al-Cordoubi. He is a famous poet, queen and writer. He was found in Ibn Gawhar's palace for a time from Molouk al Tawaef in Andalusia and served as an ambassador between him and Andalusia. As the Andalusian people became interested in his works, Ibn Gawhar accused him of taking up an al-Mu'tadid Ibn Abbad and put him in jail. Despite many letters of Ibn Zaidoun that he had sent to him and begged for him, Gawhar did

not forgive Zaidoun. Afterwards Ibn Zeydun escaped from prison and contacted al-Mu'tadid, the king of Isçilia (Sevilla), and became one of his ministers. He lived there for a long time and passed away in the period of al-Mu'temid, the son of al-Mu'tadid. Ibn Zeydun is also known as Bokhtaris of Morocco. He has an outstanding location in the prose area. There is a letter called Risâlatu Ibn Zaidoun about Ibn Abdous, one of the lovers of Walladah, another letter adresssing to Ibn Gawhar which was written in the language of Walladah.

Wallada bint al Mostakfi was one of the most beautiful women in Cordoba and a gifted poet, in addition to his father's successor to the Umayyad dynasty. She was always open minded to poets and writers. Literary writers, poets, artists and scholars were gathering in the assembly. Ibn Zaidoun was one of the regular participants of this assembly. He was fascinated by Walladah's beauty and fell in love with her. When Walladah began to be interested in Ibn Zaidoun this relationship became mutual. During the period which love and loyalty were dominant, they often met in the palace and gardens of the Walladah and chanting love poems. They gave the beautiful, fine and subtle emotions poems as a good example to the Ghazel type.

Garrar stated that İbn Zaidoun and Walladah have proud and arrogant personality, because of that the hot relationship between them after a while is broken. In this context, he also pointed out the reason why this relationship was broken is because of people who are jealous of the love between them and the successes of İbn Zaidoun which he made for the Queen of Cordoba, İbn Hazm.

After the struggle between two lovers, Walladah did not return to İbn Zaidoun and gave no hope on that he would restart. On the contrary, Walladah began to show closeness to his rival, namely the minister Ebi Amer İbn Abdous. Its also mentioned that Walladah and İbn Zaidoun lived long and until the age of eighty İbn Zaidoun continued to write love letters to Walladah.

In this study, İbn Zaidoun's poem, the image of Walladah can be classified as a princess woman, precious woman, beloved woman, actress woman, vain woman, addict woman. On the other hand the type of informational, constructional body of the language such as calling clauses, conditional clauses, requesting, ordering and demanding sentences of syntactic subjects used in the narrative of the Zaydoun's poems will also be examined. In this article, the literary features of the poems in which the name "Walladah" is mentioned are examined. At first, the characteristics of the relationship between İbn Zaidoun and Walladah, the stages of the relationship between them are explained, secondly, İbn Zaidoun's depiction of Walladah and the personality characteristics of her are also examined. Finally, the stylistic features of the poems in which Walladah was depicted with the examples given by the couplets and the results obtained in the conclusion section were evaluated.

Keywords: Andalusian literature, poetry, Walladah, ibn Zaidoun, image

Giriş

Tam adı Ebu'l-Velîd Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. Gâlib b. Zeydûn el-Mahzûmî el-Endelûsî el-Kurtubî'dir (ö. 463/1071)¹. Ünlü bir şair olmasının yanı sıra vezir ve yazardır. Endülüs'teki Mülûkû't-Tavâif'ten İbn Cehver'in bir süreliğine sarayında bulunmuş ve onunla Endülüs arasında elçilik görevi görmüştür. (Er, DİA: 464-466) Endülüslüler ona yakınlık gösterip ilgi duyunca İbn Cehver onu el-Mu'tadid İbn Abbâd'a meyletmekle suçlamış ve hapse attırmıştır. İbn Zeydûn'un ona yazıp gönderdiği ve yalvarıp yakardığı birçok mektuba rağmen onu affetmemiştir. Bunun üzerine İbn Zeydûn hapishaneden kaçmış. Sonrasında İşbiliyye (Sevilla) kralı el-Mu'tadid ile iletişime geçmiş ve onun baş veziri olmayı başarmıştır. Orada uzun süre refah içinde yaşamış ve el-Mu'tadid'in oğlu el-Mu'temid döneminde vefat etmiştir. İbn Zeydûn ayrıca "Mağrib'in Buhturî'si" olarak da bilinir. Nesir alanında da seçkin bir konuma sahiptir. Vellâde'nin âşıklarından olan İbn Abdûs'a hitaben Vellâde'nin dilinden yazdığı "Risâletü İbn Zeydûn" ve İbn Cehver'e hitaben yazdığı bir risalesi vardır (ez-Zîrikî, 2002: 158).²

Vellâde bint el-Müstekfî, babasının Emevi halifesi olmasının yanı sıra, Kurtuba'nın en güzel kadınlarından biri ve yetenekli bir şairdi. Meclisinin kapısı şairlere ve edebiyatçılara her zaman açıktı. Meclisinde edebiyatçılar, şairler, sanatçılar ve âlimler toplanırlardı. İbn Zeydûn da bu meclisin müdavimlerindendi (Abbâs, 1969: 109). İbn Zeydûn, Vellâde'nin güzelliği karşısında büyülenmiş ve ona âşık olmuştu. Zamanla Vellâde de İbn Zeydûn'a ilgi duymaya başlamış aralarındaki bu ilişki karşılıklı bir hale dönüşmüştü. Birbirlerine karşı sevginin ve sadakatin hâkim olduğu bu dönemde Vellâde'nin sarayında ve civardaki bahçelerde sık sık buluşuyor, aşk şiirleri terennüm ediyorlardı (Şeyha, 2004: 248). Gazel türüne güzel bir örnek teşkil eden en güzel, hoş ve ince duygular içeren şiirleri birbirlerine armağan ediyorlardı.

İbn Zeydûn'un Vellâde'ye olan aşkı yaşamının ve şiirlerinin özünü oluşturuyordu (eş-Şenterînî, thsz: 377). Vellâde de genç ve yakışıklı bir şair olan İbn Zeydûn'a karşı derin duygular besliyordu. Vellâde, bir şiirinde İbn Zeydûn'a hitaben şöyle seslenmiştir:

ترقب إذا جنَّ الظلامُ زيارتي فإني رأيت الليل أكرم للسر (eş-Şenterînî, thsz: 377)

Karanlık çökünce ziyaretimi bekle

Zira gecenin, sırları daha iyi gizlediğini gördüm

İbn Zeydûn ve Endülüs'ün güzel prensesi Vellâde gizli bir şekilde buluşuyorlar ve her buluşma İbn Zeydûn'un Vellâde'ye karşı beslediği aşk ve sevgi ile hissettiği duyguları ve mutluluğu tasvir eden şiirlere dönüşüyordu. Bu şiirlerinden birinde Vellâde ile buluşmasından sonra içinde uyanan duygularını şöyle ifade etmiştir:

ودَّع الصَّبْرَ مُحِبِّ ودَّعك ذائع من سرِّ ما استودعك

يفرغ البَينَ على أن لم يكن زاد في تلك الخطا إذ شيعك

يا أبا البدر سناء وسناً حفظ الله زماناً أطلعك

إن يطلَّ بعدك ليلى فلکم بت أشكو قصصَ الليل معك (El-Keylânî, Halife, 1932: 209)

Bu beyitlerin yaklaşık çevirisi şöyledir:

¹ İbn Zeydûn hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Er, Rahmi, Doğu Dilleri- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Dergisi, "İbn Zaydûn" Cilt:IV, Sayı: 1, Ankara1985, s.175-194; <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-zeydun> 12.02.2019

² İbn Zeydûn'un Türkçeye çevrilmiş risalesi için bkz. Demiryak Kenan, *er-Risâletü'l-hezliyye* Alaycı Hiciv Mektubu, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1999

*Sana veda eden sevenin sabrı elden bıraktı
Sana emanet ettiği sırları herkesçe bilinir oldu*

Pişmanlıkla dişlerini birbirine vurur oldu

Seni yolcu ederken fazladan birkaç adım daha atmadığı için

Ey güzelliği ve görünüşü ile aya benzeyen

Senle buluştuğumuz zamanları Allah daim etsin

Şayet senden sonra gecelerim uzuyorsa, bil ki

Seninle geçirdiğim gecelerin kısa oluşundan nice vakit şikâyet etmişimdir

Yukarıdaki çeviriye bakıldığında İbn Zeydûn ve Vellâde arasındaki ilişkinin herkesçe bilinen bir aşk ilişkisine dönüştüğü söylenebilir. Diğer taraftan İbn Zeydûn'un ondan ayrıldıktan sonraki geçirdiği zamanın çok kısa sürdüğünü dile getirdiği görülmektedir.

Cerrâr, İbn Zeydûn ve Vellâde'nin gururlu ve kibirli kişiliğe sahip olduklarını ifade ederek bu nedenle aralarındaki sıcak ilişkinin bir süre sonra bozulduğunu belirtir. Bu bağlamda Vellâde ve İbn Zeydûn arasındaki aşkı kıskananların ve İbn Zeydûn'un Kurtuba emîri İbn Hazm nezdinde elde ettiği başarıları çekemeyenlerin bunda payı olduklarına işaret eder. Vellâde'nin siyah tenli, güzel sesli çalgı aletlerini iyi kullanabilen bir cariyesi olduğunu ve bir gece onlara şu beyitlerle bir şarkı terennüm ettiğini kaydeder (Cerrâr, 2011: 48):

أحبتنا إني بلغت مؤملي وساعدني دهري وواصلني حي
وجاء يهيني البشير بوصله فأعطيته نفسي وزدت له قلبي

Ey sevdiklerim, ben muradıma erdim

Kader bana yardımcı oldu ve beni aşkıma kavuşturdu

Müjdecî bana gelip onun vuslatını tebrik edince

Ona, önce kendimi, sonra kalbimi verdim

İbn Zeydûn bu şiiri duyunca neşelendi ve Vellâde'nin izni olmadan, cariyeden aynı beyitleri tekrarlamasını istedi. Bunun üzerine Vellâde rahatsız oldu ve kızdı (eş-Şenterînî, thsz: 269). Bu olay üzerine Vellâde şu beyitleri yazmıştır:

لو كنت تنصف في الهوى ما بيننا لم تهو جاري ولم تتخبر
وتركت غصناً مثمراً بجماله وجنحت للغصن الذي لم يُثمر
ولقد علمت بأني بدر السماء لكن دهيت لشقوتي بالمشتري (eş-Şenterînî, thsz: 269)

Aramızdaki aşkın kıymetini bilseydin

Cariyeme sevgi beslemez ve onu seçip güzel görmezdin

Bütün güzelliğiyle meyve veren bir dalı bıraktın da

Meyve vermeyen bir dala uçup gittin.

Gökyüzünde dolunay olduğumu bildiğin halde

Beni bedbaht kılıp Jüpiter'e mi meylettin

Bu olaydan sonra aralarında kısa süreli bir ayrılık yaşanmıştı, ama zamanla bu kısa ayrılık, sürekli bir ayrılığa dönüştü. İbn Zeydûn, güzel bir gecede yaptığı bu davranışın, aşkının ve sevdasının sonunu getireceğini hiç düşünmemişti. Sevdiği insanın gururunun tekrar bir araya gelmelerine müsaade etmeyeceğini bilememişti. Şiirler yazdı, mektuplar gönderdi, ama ne yaptıysa Vellâde'nin kalbini yumuşatamadı (eş-Şenterînî, thsz: 269).

1. Ayrılıktan sonra İbn Zeydûn ve Vellâde ilişkisi:

İki sevgili arasında yaşanan cefadan sonra Vellâde, İbn Zeydûn'a tekrar yakınlık göstermemiş ve ona geri döneceğine dair hiçbir umut vermemiştir. Aksine Vellâde'ye olan aşkında ona rakip olan kişiye, yani vezir Ebû Âmir İbn Abdus'a³ yakınlık göstermeye başlamıştır. Vellâde ve Zeydûn'un uzun yaşadıkları ve seksen yaşına gelinceye kadar İbn Zeydûn'un Vellâde'ye mektup yazmaktan vazgeçmediği belirtilmektedir. (eş-Şenterînî, thsz: 270) Bu durum İbn Zeydûn'un iyice öfkelenmesine ve İbn Abdus'a meydan okuduğu şu beyitleri yazmasına neden olmuştur:

أُثِرْتُ هُزْبَ الشَّرِّ إِذْ رَيْضُ وَنَهْتُهُ إِذْ هَذَا فَاغْتَمَضُ

وما زِلْتُ تَبْسُطُ مُسْتَرْسِلًا إِلَيْهِ يَدَ الْبَغِيِّ لَمَّا انْقَبَضَ (el-Keylânî, Halife, 1932: 147)

Oturmuşken sessizce, yırtıcı aslanı sen uyandırdın

Sen harekete geçirdin onu, tam da sakın sakın gözlerini kapatmışken

Ve hala durmadan zalimce yaklaşıyorsun O'na,

O ise sana karşılık vermekten kaçınıyor

Ancak ne Vellâde, ne de İbn Abdûs bu duruma aldırış etmiştir. Bu da bir yandan İbn Zeydûn'un kıskançlığını artırarak onlara açıktan saldırmaya başlamasına neden olurken, diğer yandan da özlem ve sevgi duyguları, öfkelerini ve kıskançlığını bastıran kasidelerde vücut buluyordu. Bu kasidelerin birinde İbn Zeydûn bu duygularını şöyle dile getirmiştir:

إِنِّي ذَكَرْتُكَ بِالزَّهْرَاءِ مُشْتَاقًا وَالْأَفْقُ طَلَقَ وَمَرَأَى الْأَرْضِ قَدْ رَاقَا

وللنسيم اعتلالٌ في أصائله كَأَنَّهُ رَقَّ لِي فَاعْتَلَّ إِشْفَاقًا (İbn Said el-Endelüsî, 1987: 38)

Seni özlemle yanıp tutuşurken ez-Zehrâ'da andım

Hani ufuk apaçıktı ve veryüzü hoş bir görüntüye bürünmüştü

Günbatımına doğru hafifçe esen rüzgârlar dertli dertli esiyordu

Sanki o da benim için duyulanmış ve acıyarak dertlenmişti

İbn Zeydûn'un en güzel şiirlerini, Vellâde'nin kalbine İbn Abdûs'un sahip olduğu cefa dönemlerinde veya Kurtuba'dan uzaklarda, sürgün ve kaçak hayatı yaşarken yazmış olduğu görülmektedir. Ayrılık ve cefayı anlatan duyguların hakim olduğu bu dönemde İbn Zeydûn Vellâde'yi çelişkili suretlerde de tasvir etmiştir. İbn Zeydûn, Vellâde'yi bazen kıymetli bir prenses/kraliçe ve sevgili olarak, bazen ise hain, zalim, bayağı, entrikacı birisi olarak göstermiştir (eş-Şik'a, M., 2014: 189).

³ Ahmed İbn Abdûs, Kurtuba'da vezaret sorumlusuydu, ezberinde çok şiir bulunduğunu ve şiir yazdığını iddia ederdi, hicri 482'de vefat etti. Bkz. el-Endelüsî, S. (1987). *Râyâtü'l-mubrizîn ve gâyatü'l-mumeyyezîn*, Tah. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Tallâs li'd-dirâsât ve't-terceme ve'n-neşr, s. 38.

2. İbn Zeydûn'un şiirinde Vellâde İmajı:

İbn Zeydûn'un divanına bakıldığında Vellâde'den başka bir kadına rastlamak mümkün değildir. İbn Zeydûn ondan başkasını sevmemiştir. Şiirlerinin hepsi onunla ilgili anlatımlarla doludur. Aşağıda İbn Zeydûn'un Vellâde ile ilgili çizdiği belli başlı imajlar ve yaptığı tasvirlerle, değinilmiştir:

2.1-Prenses Vellâde:

Vellâde'nin prenses imajı İbn Zeydûn'un şu meşhur nûniyyesinde açıkça görülmektedir:

رَيْبُ مَلِكٍ، كَأَنَّ اللَّهَ أَنْشَأَ مَسْكَاً، وَقَدَّرَ إِنْشَاءَ الْوَرَى طِيناً

(el-Keylânî, Halife, 1932: 300) مَنْ نَاصِعِ الْبَرِّ إِبْدَاعاً وَتَحْسِيناً

Mülk ve zenginlik içinde büyümüş, sanki Allah onun

Hamurunu miskle yoğurmuş da, başkalarını çamurdan yaratmayı takdir etmiş

Yahut onu saf gümüşten oluşturmuş da,

Güzelliğini artırsın diye en parlak altınlardan bir taç giydirmiş

Yukarıda İbn Zeydûn'un Vellâde'yi prenses/kraliçe imajı ile vasf ettiği açıkça görülmektedir. Bununla birlikte şiirdeki anlatımlarda Vellâde'nin mülk sahibi şanlı bir ailede büyümüş ve başka kadınlarda bulunmayan, hatta hiçbir insanda var olmayan özelliklere sahip olduğu anlatılmaktadır. Şair, sevgilisinin refah ve zenginlik içinde bir sarayda büyüüp burada eğitim aldığını, onun misk kokusundan sürmediğini çünkü kendisinin miskten yaratıldığını, diğer insanların ise çamurdan yaratıldıklarını ve güzel kokunun kaynağının sevgilisinin kendisi olduğunu ifade etmektedir. Bu tasvirlerin mübalağa babından yapıldığını ve bu karşılaştırmada Vellâde ile diğer insanlar arasında yaratılış ve özellikler bakımından bir eşitsizlik olduğu görülmektedir (Âmâl, M. Nûr, M., thsz: 15).

Öte yandan İbn Zeydûn, Allah'ın bu prensesi saf gümüşten yarattığını ve güzelliğini artırmak için altın bir taçla taçlandırıldığını ifade etmektedir. Bu, Vellâde'nin özü itibarıyla çok değerli birisi olduğu, çok güzel bir dış görünüme sahip olduğu, teninin ipeksi ve inanılmaz güzel bir renge sahip olduğu, refah ve nimet içinde yaşadığı anlamını taşımaktadır (Âmâl, M. Nûr, M., thsz: 7).

2.2- Kıymetli Vellâde:

İbn Zeydûn'un şiirdeki ustalığının en üst düzeyde tezahür ettiği şiirlerinden biri de; kıymetli, üstün, ona yakın olan ve kalbinde sevgisini taşıdığı Vellâde'yi tasvir ettiği şu beyitlerdir:

يَا عُلْقِي الْأَخْطَرَ، الْأَسْنَى، الْحَبِيبَ إِلَى نَفْسِي، إِذَا مَا اقْتَنَى الْأَحْيَابُ أَعْلَافاً (el-Keylânî, Halife, 1932: 195)

En kıymetli, en nefis, kalbimin en çok sevdiği takı,

Tıpkı sevenlerin kıymetli şeylere (takılara) sahip olup korudukları gibi (sen benimsin)

İbn Zeydûn burada, kalbini, aklını ve gönlünü esir eden sevgilisini en kıymetli ve en üstün özelliklere sahip bir nesneye/ takıya (العلق) benzeterek ona hitap ediyor. Ona bu şekilde hitap ederek şımartıyor ve kendine ne kadar yakın olduğunu göstermeye çalışıyor. Vellâde'nin İbn Zeydûn'un kalbindeki yeri, tıpkı ışık saçıp parıldayan bir nesne gibidir. Her zaman onun kalbini ve gönlünü ışıklarla dolduruyor. Yani Vellâde İbn Zeydûn açısından sadece kıymetli ve önemli değil, kıymetlilerin en kıymetlisi ve önemlilerin en önemlisidir. Zira İbn Zeydûn, tıpkı değerli mücevherlerin seçildiği gibi Vellâde'yi özenle seçmiştir. İbn Zeydûn'un ifade ettiği bu anlam yeni

değildir. Bundan önce Bedi'üz-Zaman el-Hemedânî de bir yüzüğün güzelliğini anlatırken bu anlamı içeren şu beyitleri söylemiştir:

عَلَّقَ سَنِّيَّ قَدْرُهُ ... لَكِنْ مِنْ أَهْدَاهِ أَسْنَى (el-Kayrevâî, thsz: 733)

Kıymetli ve nefis bir takı, ancak

Onu armağan eden daha nefis ve kıymetlidir

Buradan da anlaşılacağı üzere “nefis (السَّيِّئ)” kelimesinin kullanımı Endülüs döneminden daha önce, Abbasi döneminde bile vardı.

2.3- Sevgili/ sevilen kadın Vellâde:

İbn Zeydûn, Vellâde ile buluşup ona yakınlık gösterince, sevgisi kalbine yerleşti ve ona aşırı şekilde bağlandı. İbn Zeydûn âşık, Vellâde ise maşuk idi. Bunu, İbn Zeydûn şu beyitlerle açıklıyor:

أَنْتِ مَعْنَى الضُّعْفَى، وَسَرَّ الدَّمْعَى، وَسَيْلُ الْهَوَى، وَقَصْدُ الْوَلْوَعِ

أَنْتِ وَالشَّمْسُ ضُرَّتَانِ، وَلَكِنْ لَكَ عِنْدَ الْغُرُوبِ فَضْلُ الطُّلُوعِ (el-Keylânî, Halife, 1932: 162)

Sen çektiğim çilelerin anlamı, gözyaşlarımın arkasındaki sırsın

Sen aşk tufanı, tutkunun gayesisin

Sen ve güneş iki rakipsiniz, ancak,

Senin güneşe üstünlüğün, günbatımında kaybolmaman, hep ışıldamaya devam etmendir

Bu dizelerde açıkça sevgili/ maşuk Vellâde imajını görmekteyiz. Onun sevgisi şairin kalbine işlemiş ve onu hasta etmiştir. Şairin Ondan uzak kalması mümkün değildir, çünkü ona olan aşkı anlatılacak gibi değildir. O, şairin gözünde bir güneş misali, belki de güneşten daha üstündür, çünkü güneş akşam olunca kaybolup giderken, Vellâde Onun kalbine ve gönlüne ışık saçmaya devam etmektedir.

Diğer taraftan şair, bu aşk durumunu ve kalbindeki yangını şöyle ifade etmektedir:

مَتَى أَبْثَلُكَ مَا بِي، يَا رَاحَتِي وَعَذَابِي ؟

مَتَى يَنْوِبُ لِسَانِي، فِي شَرْحِهِ، عَنْ

اللَّهِ يَعْلَمُ أَنِّي أَصْبَحْتُ فِيكَ لِمَا

فَلَا يَطِيبُ طَعَامِي وَلَا يَسْوَعُ شَرَابِي (el-Keylânî, Halife, 1932: 30)

İçimdeki sıkıntıları ne zaman sana dökebileceğim

Ey benim huzurum ve çilem?

Ne zaman konuşabileceğim ve

Sıkıntılarımı sana anlatma fırsatım olacak?

Allah biliyor ki senin aşkınla ben

Bir deli divane oluverdim

Ne yediğimden,

Ne de içtiğimden zevk alırdım

Burada görüldüğü gibi, şair, Vellâde'ye olan aşkı ve sevgisinden dolayı şikâyet ediyor. Vellâde onun hem huzuru hem de çilesidir. Ne zaman onunla buluşup içini dökeceğini ve mustarip olduğu sıkıntıları dile getirme imkânı bulacağını soruyor. Zira ne yediğinden ne de içtiğinden tat almaz olmuştur.

Bu beyitler, şairin Vellâde'ye olan aşkını açıkça gözler önüne sermektedir. Vellâde'nin aşkı onun kalbine bir ok gibi saplanmış ve aşk acısından şikâyet eder olmuştur. Artık ondan başka kendisinde rahat ve huzur bulacak kimsesi yoktur. Şu beyitte de şairin Vellâde'ye olan özleminin ve tutkusunun arttığını görüyoruz:

كُلُّ شَيْءٍ لَنَا ذِكْرٌ تَشْوَقُنَا إِلَيْكَ، لَمْ يَعُدْ عَنْهَا الصَّدْرُ أَنْ ضَاقَا (el-Keylânî, Halife, 1932: 195)

Her şey, sana özlem duymamıza neden olan anılarımızı uyandırıyor,

O anılar ki, her hatırladığımda içimi sıkıntılarla dolduruyor

İbn Zeydûn'un Vellâde ile ilgili aktardığı bu portreler birbirinden farklı olsa da kaynağı tektir, o da İbn Zeydûn'un seven kalbidir. Onun için bu tasvirler birbirine yakın ve benzer ifadeler içerirler. Ancak diğer taraftan İbn Zeydûn, bizi şaşırtacak derecede farklı ve bu durumla çelişen portrelerle önümüze çıkar. O, her zaman aynı kadına hitap etmektedir, ancak bu kadın, İbn Zeydûn'un gözünde aniden prenses, kıymetli ve sevilen kadından entrikacı, bayağı ve hain bir kadına dönüşür.

2.4- Entrikacı Vellâde:

Vellâde, onu seven İbn Zeydûn'u terk ettikten sonra, yine ona karşı sevgi ve aşk duyguları besleyen, dostluğu için can atan başka birisine, İbn Abdus'a yakınlık göstermeye başladı (İbn Nubâte, thsz: 23). Bu da İbn Zeydûn'un öfkelenmesine ve onu entrikacı bir kadın olarak tasvir etmesine neden olmuştur. Zira Vellâde, İbn Zeydûn'a verdiği sözleri tutmamış, sevdiği insana karşı sadakat göstermemiştir. Başka bir deyişle İbn Zeydûn, Vellâde'nin gerçek yüzünü İbn Abdus'a göstermeye çalışıyor ve tıpkı kendisine ihanet ettiği gibi ona da ihanet edebileceğini anlatmak istiyordu. Bu nedenle Vellâde'ye kanmaması ve oyunlarına gelmemesi için şu tavsiyelerle İbn Abdus'u uyarıyordu:

وَعَرَّكَ، مِنْ عَهْدٍ وَلَادَةٍ، سَرَابٌ تَرَاءَى، وَبَرَقَ وَمَضَ

هِيَ الْمَاءُ يَأْبَى عَلَى قَابِضٍ وَيَمْنَعُ زُبْدَتُهُ مَنْ مَخَّضَ (el-Keylânî, Halife, 1932: 147)

Vellâde'nin verdiği sözler ve ahitler seni kandırmış

O sözler, tıpkı uzaktan görünen bir serap yahut aniden çakıp kaybolan bir şimşek gibidir

O (Vellâde) su gibidir, onu elinde tutmaya çalışan kimseye bu imkânı vermez

Çalkalayarak yağ elde etmek isteyen kimseye de bunu sağlamaz

Yukarıdaki beyitlerden anlaşılacağı üzere, İbn Zeydûn, Vellâde'nin verdiği sözleri ve "sözde" ahde vefasını bir seraba benzetmiştir. Bir anlamda, yerine getirilmeyen bu sözler sevgiliye gerçek olmayan kandırıcı duygular vermektedir. Bu duygular, seven kişiye aşkın kendisini değil serabını verirken, sözler ve ahitler de aniden çakıp parıldayan sonra kaybolan bir şimşek benzetilmektedir. Bu sözlerin geçerlilik süresi bir şimşegin çakıp kaybolması kadar kısadır. Beyitlerin devamında şair Vellâde'yi hiç kimsenin elinde tutamayacağı suya benzetiyor. Bir başka deyişle Vellâde tıpkı su gibidir, hiç kimse ona sahip olamaz. Çünkü o, sevenin sahip olduğunu sandığı oynak bir kadındır. Ancak gerçekte o, hiç kimseye ait değildir. Diğer yandan, bu suyu ne kadar çalkalarsan çalkala yağ elde edemezsin. Bu da Vellâde'nin âşıklarıyla olan durumuna benzer. Onu seven ne kadar çaba ve gayret sarf ederse etsin kalbini elde edemez.

Bu dizelerde kaliteli hissi tasvir göze çarpmaktadır. Şair burada serap, şimşek, su gibi hissi tasvir unsurlarını seçmiştir. Bu tasvirler Vellâde'nin İbn Zeydûn nezdindeki imajını ortaya koymaktadır bu da genel itibariyle oynak bir kadın imajıdır. Vellâde'nin İbn Abdus'la olan ilişkisi gerçek bir aşk ilişkisi değildi. Tam tersine “Vellâde ona çok oyun oynamış ve beraberlikleri çok ilginç olaylara ve latifelere sahne olmuştu” (İbn Nubâte, thsz: 23). Bunun karşısında, Vellâde İbn Abdus ile yaşadığı ilginç olayları ve latifeleri, Ebû Nuvâs'a ait olan bir şiirden esinlenerek ve övgüden yergiye dönüştürerek anlattığı tek beyitlik şiirinde şunları söylemiştir:

أَنْتَ الْخَصِيبُ وَهَذِهِ مِصْرُ فَتَدْفَقُ فَكَلَامَا بِحَرْ (eş-Şenterînî, thsz: 432)

Sen bereketli ve verimlisin, Mısır da işte burada

Akıverin ikiniz de, ikiniz de deniz gibisiniz

2.5- Hain Vellâde:

Vellâde, İbn Zeydûn'la olan ahdine ve sözüne başta sadakat göstermişti ve “Sevgisinden ve muhabbetinden O'na fazlaca vermişti” (eş-Şik'a, M., 2014: 181). O'na yönelik cefakâr davranışları ise sadece Vellâde'nin cariyesi Atbe'nin o beyitleri söyleyip, İbn Zeydûn'un Vellâde'nin izni olmadan cariyeden tekrarlamasını istemesinden sonra başladı. Böylece Vellâde vuslat bağını kesti ve yakınlığın yerini uzaklık ve ayrılık aldı. İbn Zeydûn bu ayrılıktan çok çekti ve Vellâde'nin imajı onun gözünde, seven ve sevilen bir kadından hain ve gaddar bir kadına dönüştü. Aşağıdaki beyitlerde bunu görmek mümkündür:

وَأَغْرَسْتُ فِي مَحَبَّتِكَ الْأَمَانِي، فَأَجْنِي الْمَوْتَ مِنْ ثَمَرَاتِ غَرِيمِي

لَقَدْ جَارَيْتَ غَدْرًا عَنْ وَفَائِي، بَعَثَ مَوَدَّتِي ظَلَمًا، بِيخْسِي (el-Keylânî, Halife, 1932: 137)

Sevgine umutlarımı bağlarım/ umut fidanları dikerim,

Diktiğim fidanların meyvesini ölüm olarak hasat eder/ geri alırım

Benim sana olan vefama karşılık beni ihanetinle cezalandırdın

Sevgimi ve muhabbetimi haksız yere ucuza sattın

Hain ve gaddar Vellâde imajı, İbn Zeydûn'un yaptığı karşılaştırmada görülüyor. Bir taraftan şair onun aşkı uğruna yapmadığını bırakmıyor, büyük umutlar besliyor, kalbinden ve ruhundan koparıp diktiği fidanların büyüüp meyve vereceği güne kavuşma hayaliyle yaşıyor, ama diğer taraftan bu umutlar Vellâde'nin ihaneti yüzünden sönüp gidiyor. Vellâde İbn Zeydûn'u, vefasına ve sözünü tutmasına karşı, hainlikle ve sevgisine ilgi duymamakla onu cezalandırmıştı, aşkını ucuza satmıştı. İbn Zeydûn, Vellâde'yi hainlik, yalancılık ve ihanetle suçlamakta tereddüt etmemişti (Hasnâ', 2013: 203). İbn Zeydûn Vellâde'ye hitaben:

يَا مُسْتَخْفًا بِعَاشِقِيهِ، وَمُسْتَغِيثًا لِنَاصِحِيهِ

وَمَنْ أَطَاعَ الْوَشَاةَ فِينَا حَتَّى أَطَعْنَا السَّلَوُ فِيهِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ إِذْ أَرَانِي تَكْذِيبَ مَا كُنْتُ تَدْعِيهِ (el-Keylânî, Halife, 1932: 320)

Ey âşıkclarını hafife alan

Ve nasihat edenlere ihanet eden

Ey fitne yayıcıların sözüne inanan

Ve bu yüzden onu unutmaya mecbur kaldığım kimse

Hamdolsun ki Allah'a, bana,

İddia ettiğin şeylerin yalan olduğunu gösterdi

İbn Zeydûn, Vellâde hakkında hain, vefasız ve sözünde durmayan kadın imajını şu sözleriyle pekiştirmiştir:

وَبَلَغْتَ مِنْ ظُلْمِي، الْمَدَى ضَيَّعْتَ عَهْدَ مُحَبَّةٍ
وما عدّا مما بدا ؟ أين ادعاؤك للوفاء
(el-Keylânî, Halife, 1932: 91)

Sevgiye dair sözlerini tutmadın

Ve bana ettiğin zulümlerde çok ileri gittin

Hani nerede ahde vefa iddiaların

Ne oldu ki sana/ neler yaşandı ki verdiğin sözlere sadakat göstermedin?

2.6- Bayağı Kadın Vellâde:

İbn Zeydûn'un Vellâde ile ilgili çizdiği bu imaj, yücelik ve ideallikten uzak, kötülük ve bayağılığa yakın, daha önce Vellâde'yi nitelediği yücelik ve üstünlüğün tam tersi sayılabilecek olumsuz bir imajdır. İbn Zeydûn'un Vellâde tasavvurundaki bu köklü değişimin nedeni ise Vellâde'nin onu terk etmesi ve İbn Abdus'a beslediği sevgiyi dile getirmesinden ileri gelmektedir:

أَكْرَمُ بَوْلَادَةٍ دُخْرًا لِمَدْحٍ لَوْ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَيْطَارٍ وَعِطَارٍ
قالوا: أبو عامرٍ أضى يُلْمُ بها قلتُ: الفراشة قد تدنو من النار
عَيَّرْتُمُونَا بَأَن قَدْ صَارَ يَخْلُقُنَا فِيمَنْ نُحِبُّ وَمَا فِي ذَاكَ مِنْ عَارٍ
أَكَلْ شَيْءٍ أَصْبَنَا مِنْ أَطَايِبِهِ بَعْضًا وَبَعْضًا صَفَحْنَا عَنْهُ لِلْفَارِ
(el-Keylânî, Halife, 1932: 136)

Vellâde baytar ile aktarın farkını biliyorsa

Ver onu saklamasını bilene

Ebu Âmir'in onu iyi bildiğini söylediler

Dedim ki: olabilir, kelebek bazen ateşe yaklaşabilir

Bizleri, birilerinin bizden sonra sevdiklerimize sahip olduğu konusunda ayıpladınız

Ancak bunda ayıplanacak bir durum yoktur

O, lezzetli bir yemek idi, bizler en güzel kısımlarından yedik Bir kısmından da farelerin yemesi için vazgeçtik

İbn Zeydûn, Vellâde'ye dair müptezel imajını sunmadan önce, bu imajın sahibi olan basit kadını açık bir biçimde belirterek ön hazırlık yapıyor. Yüce kadın imajını verdiği yerlerde ise onun adını zikretmiyor. Buna örnek olarak şu beyit gösterilebilir:

لَسْنَا نُسَمِّيكِ إِجْلَالًا وَتَكْرَمَةً، وَقَدْ زُكِّىَ الْمُعْتَلَى عَنْ ذَاكَ يُغْنِينَا
(el-Keylânî, Halife, 1932: 298)

Sana saygı ve hürmet babından adını söylemiyoruz

Senin yüce şanın/ kadrin bize yeter ve adını söylememize gerek kalmaz

Bu iki imaj arasındaki farkın nedeni ise, Vellâde'nin fare lakaplı vezir İbn Abdus'un dostu olduğuna dair İbn Zeydûn'un kulağına ilişen haberlerdir. Bunun üzerine Vellâde'yi onunla beraber olmakla suçlamış (İbn Nubâte, thsz: 23), adını açıkça söyleyerek onu, kalan kısımlarını fareye verdiği bir yemeğe benzetmekten çekinmemiştir. İbn Zeydûn'un Vellâde için bu küçük düşürücü imajı çizmesinin sebebi, yaralı kalbini bir nebze de olsa avundurmak ve açık bir biçimde saldırmak ve gururunu incitmek suretiyle ona karşı olan öfkesini ve hıncını yatıştırmaktır (Hasnâ', 2013: 210). Buna benzer bir üslubu, İbn Zeydûn'un, Vellâde'nin dilinden İbn Abdus'a yazdığı şu mektupta da görmekteyiz: "Bariz bir kuvvet, bol şehvet, arzulu bir nefis ve bana has kılınmış bir zevkle beni seven kişi ile, göleti kurumuş, kuyusundaki suları çekilmiş ve coşkusunu kaybetmiş bir kişi arasındaki fark ne büyüktür.." (İbn Nubâte, thsz: 455).

Buradan da anlaşılacağı gibi, ne kadar ahlaksız olursa olsun hiçbir kadının kabul edemeyeceği çok büyük bir aşağılama söz konusudur (Hasnâ', 2013: 210).

Burada dikkat çeken şey, Vellâde'nin, yüce makamlara sahip müreffeh prenses imajından, şehvetinin peşinde koşan ve nefsani zevklerinden alenen bahseden bayağı bir kadın imajına doğru köklü değişimidir. Bu değişimin nedeni de, Vellâde'nin başta İbn Zeydûn'un sevgilisi iken sonrasında başkalarına meylederek İbn Zeydûn'un Vellâde'ye vuslat umudunu yitirmesidir.

Vellâde imajının İbn Zeydûn nezdinde bazen benzeştiği, bazen de farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılık, bazen şairin içinde bulunduğu psikolojik ve duygusal duruma ve aralarındaki ilişkinin içinden geçtiği çeşitli dönemlere bağlı olarak çelişkiye kadar varabilmektedir. Nitekim İbn Zeydûn, sevgi ve aşk durumlarından, kıskançlık ve öfke, umut ve umutsuzluk, hasret ve yalvarış, şikâyet ve özlem durumlarına varıncaya kadar birçok farklı durumu deneyimlemiştir. Bütün bu farklı durumlar, İbn Zeydûn'un şiirlerinde Vellâde'nin farklı imajlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Diğer yandan, İbn Zeydûn'un kalbinde sevda ateşlerini tutuşturan bu ilişki, onun yaratıcılığını da harekete geçirmiş ve şiir alanındaki olağanüstü yeteneklerini kullanmak suretiyle sanatsal bakımdan özgün şiirler yazmasını sağlamıştır. İbn Zeydûn burada, tasvir sanatını ve musiki vezni ile birlikte dili çok iyi kullanmakla kalmamış gerçek olaylardan oluşan bir insani tecrübeyi başarıyla aktarmayı da bilmiştir. Vellâde'nin adının geçtiği İbn Zeydûn şiirlerindeki bazı yaratıcılık unsurları ele alındığında bu üslubun edebî niteliği hakkında yeni bilgilere ulaşılabilecektir.

3. Vellâde şiirlerinin Anlatım Özellikleri:

İbn Zeydûn'un şiirlerinde kullandığı üslup, şairin kendisinden, deneyimlerinden ve bakış açısından kaynaklanan özel nedenlere bağlıdır. İbn Zeydûn'un seçebileceği ve diğer şairlerin çalışmalarına kıyasla kendi çalışmasına farklı bir yaratıcılık katabileceği pek çok üslup düzlemi kullandığı görülmektedir. (Bkz. el-Keylânî, 1932:132-209) Şairin üslup bakımından göze çarpan bazı özellikleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

3.1- Haber üslubu:

Bu yöntemle şair bir konuyu/ haberi aktarır. Haber ya doğru, ya da yanlış olur. Haberin doğru olması, gereğinin gerçeğe uygun düşmesidir. Haberin yalan olması ise gereğinin gerçeğe uygun düşmemesidir (el-Kazvîni, 1996: 40).

İbn Zeydûn, şiirinin pek çok yerinde haber üslubunu kullanmış ve farklı konuları işlemiştir. Bazen bu üslupla vurgu ve tekit amacını güder. Örneğin bir şiirinde şöyle der:

(el-Keylânî, Halife, 1932: 194) إني ذكرتُك بالزهراء مُشتاقاً والأفقُ طلقٌ ومرأى الأرضِ قد راقا

Ez-Zehrâ'da seni özlemle andım

Hani ufuk apaçıktı ve yeryüzü hoş bir görüntüye bürünmüştü

Yukarıdaki beyitte İbn Zeydûn sevgilisi Vellâde'ye, ne kadar özlem duyduğunu ve ez-Zehrâ şehrindeyken onu nasıl hatırladığını bildiriyor. Beytin ikinci mısraında ise doğanın güzelliğinden, gökyüzünün parlaltısından, ufkun açıklığından ve güzel manzaralardan haber veriyor.

Buradaki haberin, sadece dinleyiciye nakledilen bir haberden öteye geçip, özlem anlamına vurgu yaptığını görmekteyiz. Böylece İbn Zeydûn nezdinde bu tip haber üslubunun içerdiği anlamlar genişlemiş ve şiirine güzellik katmıştır.

3.2- İnşa üslubu:

İnşa üslubu, söylenen sözün doğru veya yanlış olarak nitelenemeyeceği üsluptur. İnşa üslubu ayrıca, talep edildiği an itibarıyla var olmayan bir şeyi talep etme yöntemidir (Bkz: Hıdır, 2004). İnşa üslubu, nidâ, istifham, temenni/ dilek, emir, yasak, şart kipi, yemin ve dua cümleleri gibi cümle yapıları sayesinde okuyucuyu cezbetme gücüne sahiptir ve böylece şiire bir canlılık katmaktadır.

3.2.1. Nidâ:

Nidâ veya çağrı, İbn Zeydûn'un şiirinde çokça geçer. İbn Zeydûn, sevgilisi Vellâde'ye çeşitli münasebetlerle nidada bulunur. Buna örnek olarak şu beyti gösterebiliriz:

(el-Keylânî, Halife, 1932: 301) يا جنة الخلد أبيلنا ، بسدرتها والكوتر العذب ، زقوما و غسلينا

Ey, sedirleri ve tatlı kevser ırmağı bizden alınıp

Yerine zakkum ve irin verildiğimiz huld cenneti!

Şair bu beyitte Vellâde'ye nidada bulunmakta ve onun vuslat günlerini huld cennetine, Ondan ayrı geçen günleri ise cehenneme ve cehennem azabına benzetmektedir. İbn Zeydûn'un şiirinde nida, kaybetme ile özdeşir. Şair bu dönemde sevgilisi Vellâde'yi kaybetmiştir, onun için ona çağrıda bulunmaktadır ve onunla iletişim kurmayı istemektedir.

3.2.2. İstifham:

İbn Zeydûn şiirinde istifhamı çok kullanmıştır. Örneğin (هل) / mı, mi, .../ edatını kullanmıştır. Vellâde'ye hitaben yazdığı bir kasidesinde şöyle der:

يا ساري البرق غاد القصر واسق به من كان صرف الهوى والود يسقينا

(el-Keylânî, Halife, 1932: يُعْتَبِنَا إلفاً تذكرك أمسى واسأل هنالك هل عني تذكركنا

300)

Ey yağmur bulutu, Vellâde'nin sarayına sabah erkenden uğrayıp,

Bir zamanlar bize sevginin ve muhabbetin en halisinden içiren o insanın üzerine yağver

Ve soruver orada, ey yağmur bulutu, acaba bizi hatırlaması ona bir acı hissettirdi mi?

Çünkü onu hatırlamak, bizde her zaman acı ve sancılara neden oluyor

Bu dizelerde görüldüğü gibi İbn Zeydûn, yağmurlu ve şimşekli buluta, sevgilisi onu hatırlayınca herhangi bir acı veya pişmanlık hissedip etmediğini soruyor. Buradaki istifham veya soru üslubu, temenni ve dilek ifade etmektedir. Yani şair aslında, kendisi nasıl acı ve hasret çekiyorsa sevdiği insanın da aynı şeyleri hissetmesini diliyor.

3.2.3. Şart kipi:

Bazı nahiv kitapları şart kipinin geldiği durumları ele almıştır. Örneğin şart kipinin cevap kısmında “ف” harfinin gelmesi gerektiği söylenmiştir (Abdulhamid, 1980: 20). Bu da demek oluyor

ki şart yapısının cevap kısmının başında mutlaka “ف” harfi bulunmalıdır. Bu çeşit şart kipini İbn Zeydûn Vellâde’ye hitap ederken kullanır ve örneğin şöyle der:

إِنْ تَكُنْ نَالِكًا بِالضَّرْبِ يَدِي وَأَصَابَتِكَ بِمَا لَمْ أَرِدْ
فلقد كُنْتُ لَعْمَرِي فَادِيَا لَكَ بِالْمَالِ وَبِعِضِي الْوَلَدِ (el-Keylânî, Halife, 1932: 300)

Şayet elim sana uzanıp vurdu ve

İstemediğim bir durumun ortaya çıkmasına neden olduysa

Hayatım üzerine yemin olsun ki (sen de bilirsin) ben senin uğruna,

Malımın hepsini ve çocuklarımın bir kısmını feda ederdim

Burada görüldüğü gibi, şart kipinin cevap kısmında “ن” ve “قد” olmak üzere iki tevkid (pekiştirme) edatı “ف” eşliğinde geldi. İbn Zeydûn’un burada anlatmak istediği şey, olur da bir şekilde Vellâde’ye istemeden eli ilişir yahut ona tokat atarsa, malını ve evlatlarını onun uğruna feda edeceğidir. İbn Zeydûn’un o dönemde çocuk sahibi olmamasına rağmen bu ifadeyi kullanması, özür dilemeye ve Vellâde’nin gönlünü almaya yönelik bir hareket olarak görülebilir.

3.2.4. Rica ve temenni:

Rica ve temenni üslubundan kasıt, muhataptan bir ricada bulunmak veya bir şey dilemektir. Dilenilen şeyin mümkün olması şart değildir (el-Kazvînî, 1996: 165). Örneğin insan bin yıl yaşamayı dileyebilir, ama bu mümkün değildir. Dilenilen veya temenni edilen şey bazen bir insan tarafından sevilme olabilir, bu da mümkün ve olası bir durumdur. Dilek kipi için kullanılan edat “لَيْتَ” /keşke/ kelimesidir. İbn Zeydûn bu kelimeyi birçok yerde kullanmıştır. Örneğin sevgilisine hitaben şöyle demektedir:

يَا لَيْتَ مَا لَكَ عِنْدِي مِنْ الْهَوَى ، لِي عِنْدَكَ (el-Keylânî, Halife, 1932: 207)

Keşke sana karşı bende olan sevgi,

Sende de bana karşı olsa

Yani şair burada, kendisinin sevgilisini sevdiği gibi onun da kendisini sevmesini temenni ediyor.

3.2.5. Emir ve istek kipi:

İbn Zeydûn, emir formundaki inşa üslubunu şiirinde birçok yerde kullanmıştır. Bunun örneği meşhur nûniyyesinde Vellâde’ye hitaben şöyle demesidir:

دُومِي عَلَى الْعَهْدِ مَا دُمْنَا مُحَافِظَةً فَالْحُرُّ مِنْ دَانَ إِنْصَافًا كَمَا دِينَا (el-Keylânî, Halife, 1932: 303)

Biz ahde vefa gösterdiğimiz sürece sen de göster

Zira hür insan, O’na karşı nasıl insaflı davranıldıysa o da insaflı davranır

Burada İbn Zeydûn, kendisi nasıl sözünde durduysa sevgilisi Vellâde’den de verdiği sözleri tutmasını istiyor ve bir benzetme yaparak hür insan olmanın, tıpkı kendisinde olduğu gibi, adaleti ve insaflı gözetmeyi gerektirdiğini ifade ediyor.

3.3- Vellâde Şiirlerinin Bedî Yapısı:

Şair şiirlerinde bedî sanatını, mükemmelliği amaçlayan bir şiirsel üsluba erişmek için kullanıyor. Bedî sanatında, sözün duruma uygunluğu ve anlaşılır olması göz önüne alındıktan sonra farklı yöntemlerle güzelleştirilmesi söz konusudur (el-Kazvîni, 1996: 383).

3.3.1. Tezat ve karşılaştırma:

Tezat sanatında bir şey ile onun zıttı bir arada kullanılır. Tezatta (التضاد) bir şey ile o şeyin kelime bakımından veya lafzen zıttı bir arada kullanılırken, karşılaştırmada (المقابلة) bir şeyin anlamı ile karşıt anlamlısı bir arada kullanılır. Bu üslup şiire albeni katar ve alıcının dikkatini çeker. Bunun örneği, İbn Zeydûn'un Vellâde'ye yazıp gönderdiği ve tezat ve karşılaştırma sanatlarının geçtiği şu dizelerdir:

وقد نكونُ وما يُخشى تفرُّقنا فاليومَ نحنُ وما يُرجى تلاقينا
بنتمُ وبنا فما ابتلت جوائِحنَا شوقاً إليكمُ ولا جَفَّتْ مآقينا
حالتُ لِفَقْدِكُمْ أيامُنَا فغدَتْ سوداً وكانت بِكُمْ بيضاً ليالينا
(el-Keylânî, Halife, 1932: 299)

Bazı zamanlar olmuştu, ayrılıktan hiç korkmamıştık

Bugün ise, bir araya gelmemizin hiç umudu yok

Sizler bizden, bizler de sizden uzaklaştık, sizlere olan özlemimizden

Vücudumuz soluverdi, gözyaşlarımız dinmez oldu

Sizleri kaybettikten sonra gündüzlerimiz simsiyah oluverdi

Oysa siz varken gecelerimiz bembeyazdı

Bu dizelerde çok sayıda karşılaştırma var, örneğin:

1- Ayrılıktan korkmamak / buluşma umudu olmamak

2- Vücudu soluvermek / gözyaşları dinmemek

Tezat sanatından ise şu örnekleri görmek mümkün:

4- Gündüzlerimiz / gecelerimiz

5- oluverdi / idi

6- Simsiyah / bembeyaz

Bunun yanında İbn Zeydûn, karşılaştırma ve tezat sanatlarını çok iyi bir şekilde kullanır. Onun yaptığı karşılaştırmalar cüzi veya sınırlı karşılaştırmalar değil, metnin geneli üzerinde yapılan karşılaştırmalardır (el-Kazvîni, 1996: 383).

3.3.2. Fiillerin ardışık oluşu:

Fillerin ardışık oluşu veya peş peşe gelişi, İbn Zeydûn'un şiirini farklı kılan ve onu diğer şairlerden ayıran özelliklerden biridir. Fillerin peş peşe gelmesi şairin hareketliliğine ve enerjisine işarettir (Hıdır, 2004: 17). İbn Zeydûn, Vellâde'ye yazdığı şu beyitte bunun en güzel örneğini veriyor:

(ez-Zehebî, 2004: 189) تَهْ أَحْتَمِلْ وَاسْتَطَلَّ أَصْبِرْ وَعَزَّ أَهْنْ
وَوَلَّ أَقْبِلْ وَقُلْ أَسْمَعْ وَمُرْ أَطْعْ

Sen bbrlen ben katlanayım, sen haksızlık et ben sabredeyim, sen izzet bul ben aaılanayım

Sen yz evir ben sana yneleyim, sen syle ben dinleyeyim, sen emret ben yapayım

3.3.3. Hsn Taksim (blmleme):

air bu slubu kullanarak bir beyti eit paralara blyor. Bunun rnei İbn Zeydn'un Vellde'ye hitaben u szleridir:

لَوْ كَانَ عِنْدَكَ مَنِي مِثْلُ الَّذِي مَنَكَ عِنْدِي
لَيْتَ بَعْدِي مِثْلِي وَبِئْسَ مِثْلَكَ بَعْدِي (el-Keyln, Halife, 1932: 303)

ayet sende, sana karı bende olan eyden (sevgiden) var olsaydı

Benden (ayrıldıktan) sonra benim gibi oluverirdin, ben de benden sonra senin gibi olurum

Bu dizelerdeki hsn taksim, herhangi bir klfete girmeksizin ve kendiliinden gelitii iin iire estetik kattıını gryoruz. Hsn taksim zellii, İbn Zeydn'un iirini farklı kılan slup zelliklerinden biri olmasının yanı sıra, alımalarında kullandıı dilin gzel oluunun arkasında yatan sebeplerdendir.

3.3.4- Tasvir yapısı:

Okuyucuyu veya alıcıyı etkileyen ahsiyetler her zaman insani duyguların rn olan kahramanlardır. yle ki hayal gc, iirdeki organik btnl destekleyen unsurdur. Tasvir sanatı, farklı zaman ve meknlardaki iirsel sylemi farklı kılan en nemli zelliklerden biridir. Zira eitli dillerde iiri farklı kılan ey tasvirde kullandıı malzemesidir (el-Amv, 1986: 257). İbn Zeydn'un iirsel yeteneklerinin, iirinin yaygınlamasında ve gnmze kadar canlı kalmasında etkisi olmutur.

3.3.4.1. İbn Zeydn'un tasvir kaynakları:

1-Tabiat:

Tabiat, sahip olduu cazibesi ve gzellikleri gz nne alındıında, iir aısından tasvir sanatının unsurlarının ana kaynaklarından biri kabul edilmektedir. Tabiat bir bakıma airin hayal gcn harekete geiren faktrdr (El-Amv, 1986: 257). Dier yandan yaratıcı bir air bununla yetinmez, aksine tabiatın gelenleri btn ayrıntılarıyla karılar ve zmser, onları kendi dnceleriyle yourur ve yeni bir forma sokar. Sonu itibariyle ortaya ıkan ey, tabiatla var olan bir portrenin direk tasviri deil, airin dncelerinden oluan bir portredir (el-Batal, 2016: 31). Bu bakıma tabiat, İbn Zeydn'un sanatsal tasvirlerini yapmada kullandıı zengin bir kaynak idi. Bunun rnei, tabiatın ve tabiatdaki eitli unsurların etkisiyle İbn Zeydn'un iinde sevgilisi Vellde'nin anısının canlandıı ve bu durumu anlattıı u beyitlerdir:

وَلِلنَّسِيمِ اعْتِلَالٌ فِي أَصَانِلِهِ كَأَنَّهُ رَقَى لِي فَاعْتَلَّ إِشْفَاقاً
وَالرَّوْضُ عَنْ مَائِهِ الْفَضِيِّ مُبْتَسِمٌ كَمَا شَقَّقْتُ، عَنِ اللَّبَاتِ، أَطَوَاقاً (el-Keyln, Halife, 1932: 194)

*Gnbatımına doru hafife esen rzgrlar dertli gibiydi
Sanki o da benim iin duygulanmı ve acıyarak dertlenmiti*

Bahçeler ise gümüş rengi sularıyla sanki gülücükler saçmaktaydı

Tıpkı giydiğin elbisenin yakasını göğüs kısmına doğru açtığında beliren bembeyaz tenin gibi

2- Zaman:

Zaman, İbn Zeydûn'un yaptığı tasvirlerde kendisine bolca sanatsal malzeme sağlayan zengin kaynaklardan biridir. Zaman, insanın hayatı ve duygularıyla iç içe olan bir olgudur. Bekleyiş içinde olanlar açısından zamandan daha uzun olan ve daha ağır geçen bir şey yoktur. Diğer yandan, zamanlarını mutluluk ve eğlence içinde geçirenler açısından zaman çok hızlı akar. Bu anlamı içeren konular İbn Zeydûn'un şiirinde defalarca işlenmiştir. Bunlardan biri de, Vellâde ile beraber geçen zamanın kısalığından şikâyet ettiği şu dizelerdir:

(el-Keylânî, Halife, 1932: 167) *بِتَّ أَشْكُو قِصَرَ اللَّيْلِ مَعَكَ* *إِنْ يَطْلُ بَعْدَكَ لَيْلِي فَلَكُمَّ*

Şayet senden sonra gecelerim uzuyorsa, bil ki

Seninle geçirdiğim gecelerin kısa oluşundan her dem şikâyet etmişimdir

Şair burada, sevgilisiyle beraber olunca kısalan ama sevgilisinin yokluğunda uzayan gece ifadesiyle zamanı kastetmektedir.

3- Mekân:

Mekân, Arap şiirinin ilk ortaya çıkışından bu yana şiir açısından belirgin bir konuma sahiptir. Mekân, sırf mekânın kendisinden dolayı değil, diğer insanlarla paylaşılan belli bir geçmişin veya kurulan ilişkilerin ortaya çıkardığı duygularla alakalı olduğu için zikredilir. Harabelerde veya sevgilinin terkedilmiş diyarında durarak ağlamak (البكاء على الأطلال), aslında göçüp giden sevgiliye ağlamaktan başka bir şey değildir (Bedevî, 1987: 25).

Mekân, İbn Zeydûn'un şiirinde tasvir kaynaklarından biridir. Örneğin, İbn Zeydûn, Kurtuba'nın meşhur ilçesi ez-Zehrâ kentini ziyaret ettiğinde oranın havası ve göz alıcı tabiatı, ona sevgilisi Vellâde'yi hatırlattı ve kasidesinin başında o mekânın adına yer verdi:

(el-Keylânî, Halife, 1932: 194) *وَالْأَفْقُ طَلَّقَ وَرَأَى الْأَرْضَ قَدْ رَاقَا* *إِنِّي ذَكَرْتُكَ بِالزَّهْرَاءِ مُشْتَاقًا*

Ez-Zehrâ'da seni özlemle andım

Hani ufuk apaçıkta ve yeryüzü hoş bir görüntüye bürünmüştü

3.3.4.2. Tasvir Türleri:

Estetik duyguların betimlenmesinde kendini göstermektedir. Çünkü duygusal tasvir, sanatsal tasviri meydana çıkaran estetiğin ana kaynağıdır. Bu kaynak sayesinde insanın duygularıyla duyguyu ifade eden sözcükler birbirine karışır (Mansûr, 1981: 29). İbn Zeydûn bu bağlamda, şiirindeki tasvir yapısını pekiştirmiş ve şiir alanındaki üstünlüğünü aşağıdaki örneklerde de göreceğimiz gibi ispat etmiştir:

1- Dinamik tasvir:

Bu türden tasvirlerde, imajın oluşumundaki ana faktör harekettir. Bu da şiirin dokusuna enerji ve canlılık katar. Bu dinamizm, şiiri ayıran temel özelliklerden biridir. Şairin ustalığı ve yaratıcılığı da, birbirini takip eden zaman dilimleri üzerinden akan dinamizmi ortaya çıkarmakta yatar. Dinamik tasvir, İbn Zeydûn'un şiirinde geçen tasvir tiplerinden biridir ve bunun örneği de, Vellâde'nin prenses imajı hakkında söylediği şu beyittir:

(el-Keylânî, Halife, 1932: 300) *إِذَا تَأَوَّدَ أَذْتُهُ ، رَفَاهِيَّةٌ ، تَوْمُ الْعُقُودِ ، وَأَدْمَتُهُ الْبُرَى لَنَا*

*Müreffeh yaşamına bir işaret olarak, inci gerdanlığın taneleri, ağırlıklarından ötürü
Onun salınarak ağır ağır yürümesine neden olurlar ve halhaller inceliğinden (ayaklarını)
kanatırlar*

Buradan da anlaşılacağı üzere İbn Zeydûn, Vellâde'nin yürüyüşünü ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Zira Vellâde'nin ayağındaki halhaller onun yürüyüşünü ağırlaştırdığı için salına salına yürümektedir. Onun için, refahın, lüksün, makamın ve zenginliğin işareti sayılan ve prenseslere yakışır bir eda ile ağır adımlarla yürümektedir. Böylece İbn Zeydûn Vellâde'ye dair dinamik bir imaj çizmeyi başarmıştır. Sanki Vellâde önümüzde hareket ederken biz onu seyrediyormuşuz ve onun salına salına yürümesine neden olan ayağındaki halhallara bakıyormuşuz gibi bir tablo söz konusudur.

2- Görsel tasvir:

Görsel tasvir görme duyusuna dayanır. Bunun amacı, şairin, alıcının hayal gücüne dokunarak onun düşüncesini ve hayalini serbest bırakmasıdır. Bu türden tasvirler çok önemlidir çünkü şiirde en yaygın olanı bunlardır (Hıdır, 2004: 191). Görsel tasvire örnek olarak, İbn Zeydûn'un Vellâde'yi vassfettiği şu beyit gösterilebilir:

(el-Keylânî, Halife, 1932: 300) أو صاغه ورقاً محضاً، و توجّه من ناصع التبر إبداعاً و تحسیناً

Yahut onu saf gümüşten oluşturmuş da,

Güzelliğini artırsın diye en parlak altınlardan bir taç giydirmiş

Şair burada Vellâde'nin muhteşem görüntüsünü ve güzelliğini anlatmaktadır. Şaire göre, Allah Vellâde'yi saf gümüşten oluşturmuş ve güzelliğini artırması için onu altınla taçlandırmıştır. İşte bu tasvirler okuyucunun hayal gücünü kullanabilmesinin ve bu prensesin gerek güzelliğini ve teninin yumuşaklığını, gerekse içinde yaşadığı refahı ve lüksü tasavvur edebilmesinin önünü açar. İbn Zeydûn'un üstün yeteneği, divanında pek çok imajı çizebilmesinde yatar, çünkü görme duyusu insani duygulara ve hislere giriş sağlayan kısa bir yoldur.

3- Koku temelli tasvir:

Bu tasvir, koku duyusu ile algılanabilecek olgulara dayanan bir türdür. Alanı kokular ve kokulara işaret edebilecek rayiha, amber, misk, ıtır ve parfüm gibi kelimelerdir. Buradaki tasvir sanatı koklanabilecek nesneler üzerine kurulur. Bunun örneği de İbn Zeydûn'un prenses kadın Vellâde'yi anlatan şu beytinde görülmektedir:

(el-Keylânî, Halife, 1932: 300) ربيبٌ ملكٌ، كأن الله أنشأه مسكاً، وقدر إنشاء الوري طيناً

Mülk ve zenginlik içinde büyümüş, sanki Allah onun

Hamurunu miskle yoğurmuş da, başkalarını çamurdan yaratmayı takdir etmiş

Burada şair Vellâde'nin yaratılışını anlatıyor ve onun sadece misk kokmadığını, ayrıca tamamen miskten yaratıldığını ifade ediyor. Bu da demek oluyor ki, hoş ve güzel kokuların kaynağı Vellâde'nin kendisidir. Buradan anlaşılıyor ki, şair, sanatsal tasvirlerinde koku ile ilgili sözcükleri kullanmada yaratıcılık derecesinde bir yeteneğe sahiptir, nitekim güzel kokuyla Vellâde'nin prenses imajı arasında bir bağlantı kurmuştur.

3.3.4.3- Musiki yapısı:

Şiirde müzikalite şiirin üzerine kurulu olduğu en önemli temellerden biridir. Çünkü şiir aslı itibariyle birçok musiki özelliğini barındıran bir "şarkıdır". Şiirde musiki ikinci dereceden bir unsur değildir. Bunu özellikle de edebiyat için söylemek mümkündür. Nitekim Arap şiirinin musikisi şiirsel

metni oluşturmada temel bir unsurdur. Bu önemli unsur, diğer unsurlarla beraber metni oluşturmaya katkı sağlayarak diğer unsurları hem tamamlar hem de destekler (el-Ceyyâr, 1994: 79).

Musiki yapısı, dış çerçeve ve iç ahenk olmak üzere iki unsurdan oluşur. Dış çerçeve vezin ve kafiyeyle ibaret iken, iç ahenk kasidenin farklı bölümleri arasındaki benzerlik, paralellik, tekrar, harf uyumu ve cinas gibi konulardan oluşmaktadır.

SONUÇ

Aşk ve muhabbetle başlayan İbn Zeydûn ve Vellâde bint el-Müstekfî ilişkisi gerek beraberlik gerekse ayrılıktan sonra yazılan Vellade şiirlerinin en temel konusu olurken, bu şiirler, aşk konulu şiir türlerinin gelişmesine de katkı sağlamıştır. İbn Zeydûn'un şiirlerinden yola çıkarak Vellâde'nin bazen birbiriyle benzeşen bazen de farklılaşan imajlarla tasvir edildiği görülmüştür. Bu farklılık, bazı zamanlar, şairin içinde bulunduğu psikolojik ve duygusal duruma ve ilişkilerinin içinden geçtiği çeşitli dönemlere bağlı olarak çelişkiye kadar varabilmekteydi. Yani ilişkinin sevgi ve muhabbet ilişkisinden hicran ve ayrılığa dönüşmesiyle paralel olarak çizilen portreler de farklılaşmaktaydı. Bütün bu farklı durumlar, İbn Zeydûn'un şiirlerinde Vellâde'nin farklı imajlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Diğer yandan, İbn Zeydûn'un kalbinde sevdâ ateşlerini tutuşturan bu ilişki, onun yaratıcılığını da harekete geçirmiş ve şiir alanındaki olağanüstü yeteneklerini kullanmak suretiyle sanatsal bakımdan özgün şiirler yazmasını sağlamıştır. İbn Zeydûn burada, tasvir sanatını ve musiki vezni ile birlikte dili çok iyi kullanmakla kalmamış gerçek olaylardan oluşan bir insani tecrübeyi başarıyla aktarmayı da bilmiştir. Vellâde'nin adının geçtiği İbn Zeydûn şiirlerindeki bazı yaratıcılık unsurları ele alındığında bu üslubun edebî niteliği hakkında yeni bilgilere ulaşılabilecektir.

Vellade şiirlerinde İbn Zeydûn'un nida, istifham ve şart kipi gibi üslup yapısını, dinamik, görsel ve koku temelli portre tipleri gibi tasvir yapısını ve son olarak şekil yönünden paralellik, cinas ve tekrar gibi musiki yapısını ustaca kullandığı gözlemlenmiştir. Sonuç olarak Vellade şiirlerindeki üslup ve başarılı anlatımın ortaya çıkmasında şairin yaşadığı gerçekliğin önemli bir paya sahip olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ‘Abbâs, İ. (1969). *Târîhu'l-edebi'l-endelûsî 'asru siyâdeti Kurtuba*, Lubnan, Dâru's-sekâfe, II. Baskı.
- Âmâl, M. Nûr, M. (thsz). *el-Fennu'l-belâgî fî nûniyyet ibn zeydûn*, Câmi'atu'r-Rabât el-Vatanî, Kulliyyâtü'l-Lugât ve't-Terceme.
- Bedevî, A. (1981). *Vichet nazar havle kadiyyet talel ve't-teşbîb fî mukaddimeti'l-kasîde*, Mecellet Fusûl.
- Bedevî, A. (1987). *el-Verd ve'l-âs dirâse fî şî'r İbn Zeydûn*, Mısır, Mecelletu's-Şî'r, Ebrîl.
- Cerrâr, S. (2011). *Vellâde bint el-Mustekfî*, Ammân, el-Urdun, Dâru Mecd Lâvî li'n-Neşr ve't-Tevzî'.
- Derviş, A. (1984). “*el-Uslûb ve'l-üslûbiyye*”. *Mecelletu'l-fusûl*, I.
- Divân İbn Zeydûn* (1932). Tah. Kâmil el-Keylânî ve Abdurrahmân Halife, Mısır, Matba'atu'l-bâyi'l-Halebî, I. Baskı.
- ed-Dâye, M. R. (thsz). *Fi'l-edebil'l-Endelusî*, Beyrut Dâru'l-fikri'l-Mu'âsır.
- el-'Aşmâvî, M. Z. (1986). *Dirâsât fî 'n-nakdi'l-edebiyyi'l-mu'âsır*, Dâru'n-nahdati'l-'Arabiyye li't-tibâ'a ve'n-neşr.
- el-Batal, A. (2016). *es-Sûra fî 'ş-şî'ri'l-arabî*, Filistin, Mektebetu Filistîn.

- el-Ceyyâr, M. (1994). *Mûsikâ 'ş-şî 'ri 'l-arabî kadâyâ ve muşkilât*, Beyrut, Dâru'n-Nedîm.
- el-Endelûsî, S. (1987). *Râyâtu 'l-mubrizîn ve gââyâtu 'l-mumeyyezîn*, Tah. Muhammed Rıdvan ed-Dâye, Tallâs li'd-dirâsât ve't-terceme ve'n-neşr.
- el-Kayrevânî, İ. (thsz.). *Zuhru 'l-âdâb ve semeru 'l-elbâb*, Beyrut, Dâru'l-Cîl.
- el-Kazvînî, H. (1996). *el-İdâh fî 'ulûmi 'l-belâga*, Tah. Abdulkadir el-Huseyin, Kahire, Mektebetu'l-âdâb.
- el-Vâ'ir, M. (1994). "el-İtticâhâtu'l-lisâniyyetu'l-mu'âsıra ve devruhâ fî'd-dirâsâti'l-uslûbiyye", *Mecellet âlemu 'l-fîkr*, Kuveyt, sayı 3
- Er, Rahmi, Doğu Dilleri- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Dergisi, "*İbn Zaydûn*" Cilt:IV, Sayı: 1, Ankara 1985
- eş-Şenterînî, İbn Bessâm. (thsz.). *ez-Zahîra fî mehâsini ehli 'l-cezîra*, Tah. İhsan Abbas, Beyrut, Dâru's-sekâfe.
- eş-Şik'a, M. (2014). *el-Edebu 'l-Endelûsî mevdû'âtuh ve funûnuh*, Lubnan, Dâru'l-'ilm li'l-Melâyîn.
- et-Tilimsânî, A. b. M. M (thsz). *Nefhu 't-tîb min gusni 'l-endelusi 'r-ratîb*, Beyrut, Dâr Sâdır.
- ez-Zehabî, O. (2004). *Târîhu 'l-islâm ve vefeyâtu 'l-meşâhîr ve 'l-a 'lâm*, Tah. Beşşar 'Avvad Ma'rûf, Dâru'l-mu'arrabi'l-İslâmî.
- ez-Ziriklî, H. (2002). *el-A 'lâm*, Lubnan, Dâru'l-'İlm li'l-melâyîn.
- Hasnâ', A. (2013). *en-Nercisiyye ve tecelliyâtihâ fî şî 'r İbn Zeydûn*, Mecelletu Câmî'atu Dimaşk, cilt 29, sayı 01.
- Hıdır, F. (2004). *Anâsıru 'l-ibdâ 'i 'l-fennî fî şî 'ri ibn Zeydûn*, Kuveyt, Mu'esseset câ'izet Abdulaziz Su'ûdi'l-Bâbtîn li'l-İbdâ 'i 'ş-şî 'rî. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-zeydun> 12.02.2019
- İbn Hallikân, A. b. M. b. Ebî Bekr. (1972). *Vefeyâtu 'l-a 'yân ve ebnâ 'u 'z-zamân*, Beyrut, Dâr Sâdır.
- İbn Nubâte, C. (thsz.). *Şerhu 'l- 'uyûn fî şerhi risâleti İbn Zeydûn*, Tah. Muhammed Ebu Fadl İbrahim, Dâru'l-fîkri'l-Arabî.
- İbn Zeydûn, *er-Risâletu 'l-hezliyye Çev. Demirayak Kenan, Alaycı Hiciv Mektubu*, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1999
- Mansûr, S. H. (1981). *Ru'ye cedide fî dirâseti 'l-edebi 'l-'Arabî fî 'asri sadri 'l-islâm*, Katar, Mu'essesetu'l-'Ahd.
- Mecîd, H. (thsz). *ed-Delâletu's-savtiyye fî nûniyyeti İbn Zeydûn, mukârabe lisâniyye fî dav'i menheci 'n-nakdi's-savtî*
- Sa'îd, A. (thsz). *Melâmihi 'l-ibdâ 'fî 'ş-şî 'ri 'l-Endelusi*, Latikiyye Dâru'n-Nûr li'n-neşr.
- Şerhu ibn 'Akîl 'alâ elfiyeti ibn Mâlik*, (1980). Ta'lîk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mısır, Dâru't-Turâs.
- Şeyha, C. (thsz.). *'Asr ibn Zeydûn*, Kuveyt, Mu'esseset câ'izet Abdulaziz Su'ûdi'l-Bâbtîn li'l-İbdâ 'i 'ş-şî 'rî.
- Yusuf, F. (2004). *Dîvân İbn Zeydûn*, Lubnan, Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî.